

Filozófiai

és tudományos esztétika*

Irtta: Csapó Sándor

(Második közlemény)

Miben áll az esztétikai élvezetes műalkotás. Platon, a nagy filozófus azt tanította, hogy a szép, a jó és igaz az emberiség legmagasztosabb ideáljai. A halhatatlan lélek az ideák örök honából került az emberi test börtönébe, ahonnan szüntelenül visszavágyódik oda, ahol a szép, jó és igaz ideáit a maguk teljességében szemlélhette s ha ezt a célját nem is érthette el, anynyi módjában van, hogy a földi világ dolgaiban keresse az ideák megvalósulását. Az esztétikai élvezet tehát Platon szerint: az ideák megsejtése a földi dolgokban. A művészet célja ennek megfelelőleg az ideák megtestesítése, valamint a morál propagálása. Aristoteles szerint azt utánozza a természetből, ami tipikus, vagy befejezi azt, ami benne befejezetlen. A tragédiában a művészet úgy hat, mint katarzisz, azaz mint lelki tisztítóúz, a mesterségesen felkeltett félelem, felindulás és részvét útján. Leibnitz szerint az esztétikai élvezet: valamely tökéletesség érzéki megismerés. Az esztétikai vagy művészi aktus egy zavaros akaratmegnyilvánulás, amelynek alapján egyeseknek módjukban van alkotni olyasmit, ami legalább kicsiben hasonlít Isten alkotásaira. Sulzer szerint a szép nem azért tetszik nekünk, mert értelmünk tökéletesnek ismeri fel, vagy mert erkölcsi érzésünk jónak tartja, hanem egyedül azért, mert hizeleg a képzeletünknek. Mendelsohn már megüti az igazi hangot, azonban mint filozófus nem tudja tovább fejteni meglátását: az egyes dolgok azért váltanak ki belőlünk esztétikai tetszést, mert tulajdonságaik megfelelnek a szemlélő természetének. A természetben és a művészetben lévő szépet megelégedettséggel, tetszéssel szemléljük, anélkül azonban, hogy vágyunk támadna iránta, a szép nekünk akkor is tetszik, ha nem birtokolhatjuk. Schelling szerint a művészet az emberi aktivitás legnagyobb produktuma; a művészet két ellentétnek a látható megbékítése: az ideális és reális ellentétének.

Schoppenhauer azt tanította, hogy az esztétikai szemléletben megszabadulunk az akarat jármától és „tisztá megismerő objektummá leszünk”. A művészet a „tisztá szemléletben felfogott örök ideákat” valósítja meg. A művészet csillapítószere ama szenvedésnek, amely az élet akarásával együtt jár. Kantnál: „esztétikus

*A tanulmány első közleménye: *Filozófia és tudományos esztétika* címmel jelent meg. Helyreigazításként közöljük, hogy nem filozófia, hanem filozófiai esztétika.

általában az, ami egy dolog képzetében szubjektív, azaz ami az alanyra s nem a tárgyra vonatkozik". Dessoir különbséget tesz a természetben és a művészi alkotásban megnyilvánuló szép között. A művész feladata, hogy sajátos egyéniségén keresztül egységes képét adja a szellemi és anyagi valóságnak. A művésznek minden szép az univerzumban, amelyet szeret és ennek a szeretetének kifejezést tud adni. Dubois szerint: az ember, hogy meneküljön az unalomtól, élvezeteket keres; a művészet érdekes imitációk segítségével mesterséges érzelmeket hoz létre. A művészetben átadjuk magunkat azoknak az impresszióknak, amelyeket idegen dolgok hoznak létre bennünk. A művészet számára egyetlen kritérium van: az érzelem, ez a hatodik érzékünk, amelynek alapján egyedül ítélni lehet meg a művészi alkotást. A művészet élvezésének alapja az időmegrövidítés élvében van, valamint abban, hogy lelkünk fáradságnélküli elfoglaltságot talál benne. Berk már fiziológiai megvilágításban látatja velünk az esztétikai élvezetet; szerinte a szép és fenséges olyan tulajdonságai a dolgoknak, amelyek sajátos módon hatnak az idegekre és pedig a fenséges megfeszíti, a szép pedig meglazítja őket, ezzel mintegy kellemes szenderületet támasztva. Lipps szerint az esztétikai élvezet lényege az, hogy a veleérzésen (Einfühlung) alapuló esztétikai szimpátiában átéljük az esztétikai objektumokat.

Nagyjában ezzel össze is foglaltuk a filozófiai esztétikát és meggyőződhetünk arról, amit már főntebb is hangoztattunk, hogy benne a felfogások és nézetek legnagyobb tarkasága uralkodik. Ennek, mint említettük, az oka abban van, hogy a filozófiai esztétika diszkurzív, azaz fogalmi természetű. A filozófia igazságkeresésének lényege és forrása a gondolkodás, azaz a filozófia tárgya: a dolgok amilyeneknek gondoljuk őket, a tudomány tárgy pedig: a dolgok, amint tényleg vannak.

* * *

Az esztétika történetében végig vonul a latin „de gustibus non est disputandum” elve, ami azt jelentené, hogy az esztétikai érzelem a lehető legszubjektivebb dolog. Ha ezt az elvet magunkévá tesszük, akkor az esztétika területéről kiutasítánk a tudományt: mert a tudomány nem foglalkozhat azzal, ami individuális, hanem csupán azzal, ami egyetemes. Az ilyen gondolkodás azonban téves. „Élvégre, ha az emberek nem is azonosak — mondja Boriszavlyevity professor — nem is különböznek egymástól: hasonlóak. Ezt bizonyítja a társadalmi közösség létrejötte is...” Tehát elismerhetjük ugyan, hogy az esztétikai érzelem szubjektív, de nem olyan értelemben, hogy minden individuum abszolút különböző módon éli át az adott szépet, hanem abban az értelemben, hogy minden ember sajátos, de lényegileg teljesen hasonló módon reagál az esztétikai hatásokra. A szubjektivitás fogalmát itt nem az egyes egyénre, hanem az egyetemes emberiségre alkalmazzuk.

(Folyt. köv.)